

DOI [https://doi.org/10.58442/3041-1858-2024-30\(59\)-83-99](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2024-30(59)-83-99)
УДК 373.3/.5.011.33:355.016

Помиткін Едуард Олександрович,
доктор психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу психології праці
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-8416-7067>
eduard.pomytkin@gmail.com

МИРОТВОРЧА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ ВІЙН НА ПЛАНЕТІ

Анотація. Актуалізуються проблеми спрямованості та змісту освіти, її ролі в розвитку особистості та в історичному поступі людства. Окрема увага приділялася аналізу шкільних предметів і підручників на предмет розвитку особистості учнів. Зміст освіти розглянуто з позиції впливу на розвиток особистісних якостей, які сприятимуть унеможливленню війн на планеті, таких як прагнення до краси, добра та істини, ідентифікація з власним духовним «Я», морально-духовна саморегуляція, відповідальність за близьких, країну, людство, планету. Утверджується ідея необхідності зміни освітніх пріоритетів на такі, які унеможливляють насильство, що зумовлює потребу у створенні загальнолюдського ціннісного модулю освіти. Наводяться результати дослідження відповідності змісту освіти її миротворчій функції і різнобічному розвитку особистості на прикладі початкової школи. Узагальнення отриманих результатів дозволило встановити, що для більшості респондентів повний обсяг шкільних знань у дорослому житті не знадобився. Найбільш потрібними у практичному плані виявилися предмети, які вивчалися в початковій школі. Для дослідження спрямованості змісту шкільних предметів і підручників на різнобічний розвиток особистості учня виокремлено фізичний розвиток, розвиток спілкування, емоційно-вольовий розвиток, інтелектуальний, творчий, моральний і духовний види розвитку. Аналіз результатів дав підстави вважати, що існуючі шкільні предмети безпосередньо не спрямовані на виховання загальнолюдських цінностей і не сприяють зміцненню миру. Акцентується увага на тому, що до змісту освіти різних народів має бути включений загальнолюдський компонент миротворчої освіти, який формує вищі духовні цінності, серед яких краса, добро,

істина, сприяє розвитку свідомості особистості. Його зміст має ґрунтуватися на духовних цінностях людства, які беруть свої витoki з мистецтва, релігії, науки та народної мудрості. Розробка та впровадження миротворчої освіти мають здійснюватися під патронатом таких авторитетних міжнародних організацій як ООН та ЮНЕСКО. У перспективі мова йде про системні та цілісні навчальні курси, спрямовані на розвиток особистості, зокрема, саме тих її якостей, які сприяють унеможливленню війн на планеті.

Ключові слова: миротворча освіта; загальнолюдський ціннісний модуль; різнобічний розвиток; миротворчі якості; види особистісного розвитку; джерела духовних цінностей; унеможливлення війн на планеті.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми / Statement of the problem. На початку XXI століття людство опинилося на межі Третьої світової війни, загроза якої виникла внаслідок нападу Російської Федерації на Україну. Результатом цієї події стала поляризація світу, в якому має відбутися самовизначення на користь добра і миру або зла та ворожнечі як на рівні націй і народів, так і для кожної особистості. Але попри розуміння вічної боротьби добра і зла, перед багатьма людьми на планеті постали запитання: невже війна є невід'ємною умовою розвитку цивілізації за всіх часів? Як у сучасному цивілізованому світі взагалі можлива така жорстокість і ненависть? Коли нарешті історія людства залишить у минулому війни як ознаку власної недосконалості та нездатності досягати згоди?

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. Відповіді на ці запитання маємо, передусім, отримати з історії цивілізації. Перші випадки вбивства людиною собі подібних відображені на сторінках стародавніх рукописів, які стали основою міфів і легенд, філософських вчень, релігійних систем різних народів. Так, у книзі Буття перше вбивство вчинив Каїн – по відношенню до свого молодшого брата Авеля під впливом ревнощів та заздрощів [7].

Історію масових вбивств і появу війн у стародавніх літературних джерелах пов'язують зі зростанням технологічної могутності людства та недостатнім розвитком особистісного потенціалу людини, її моральності та духовності. Унікальна за своїм змістом Книга Єноха, яка була з часом вилучена з Біблії, повідомляє про те, що у найдавніші часи 200 наглядців за розвитком людства відійшли від виконання своїх обов'язків. Вони спокусилися гарними

жінками, а натомість батькам жінок передали технології виготовлення мечів, щитів та інших знарядь масових вбивств [4].

Подібні описи ми зустрічаємо і в символізмі давньогрецьких міфів, зокрема, міфу про Прометея, який намагався дати людям вогонь (небезпечні знання, технології), але був за це покараний.

На неприпустимість технологічного розвитку людини за рахунок духовно-моральної деградації здавна вказували видатні філософи, психологи та педагоги. Так, Піфагор виховуючи молодь у своїй славнозвісній школі, був проти надання знань тим, хто не має честі та гідності, у кого не сформовані духовні цінності. Інакше бездуховна людина за допомогою знань буде знищувати спочатку інших, а потім і саму себе [11].

Платон вважав, що в основу повноцінної освіти мають бути покладені 3 духовні цінності – краси, добра та істини. За цією умовою відбувається розвиток, а не деградація людини та людства [10]. Учень Платона, Сократ, продовжуючи ідеї свого вчителя, радив випробовувати будь-які знання потрібним фільтром. Перший фільтр – *Правдивість*. Другий фільтр – *Доброчесність*, а третій – *Корисність*. Користуючись наведеним принципом оцінки знань, ми також можемо визначати наскільки предмети, що вивчають учні та студенти, сприяють миру на Землі.

Засновник експериментальної психології Вільям Джеймс пов'язував освіту з розвитком особистості. Він бачив витoki людської поведінки у взаємодії трьох внутрішніх ідентифікацій: «Я» духовного, «Я» соціального та «Я» біологічного [12]. Біологічне, тваринне «Я» керується інстинктами самозбереження, продовження роду, розширення територій. Війна для нього перевіреним і виправданим засіб самореалізації.

Для «Я» соціального важливим, передусім, є ставлення інших: визнання, повага, оцінка, прихильність. З цієї позиції війна може розглядатися як засіб змусити ворогів поважати нас, рахуватися з нами, визнавати наші права та нашу гідність.

Духовне «Я» керується усвідомленням єдності з іншими: людьми, світом, усіма живими істотами. Звідси походить розуміння, що Всесвіт – єдиний Організм, в якому кожен виконує свою важливу роль. Життя кожної клітини цього організму залежить від інших. Таким чином ідентифікація з духовним «Я» зумовлює ставлення до інших, як до себе. Керуючись духовним «Я», людина не поділяє оточуючих на «своїх і чужих», друзів і ворогів. Більше того, вона може відчувати чужий біль як власний, і радіти, коли радісно на душі в інших. Отже їй немає з ким, і немає за що воювати.

Таким чином, розвиток духовного «Я» особистості є провідним психологічним механізмом, що має бути покладений в основу миротворчої

освіти. Тільки маючи мир у власному внутрішньому світі, людина може проявляти його по відношенню до інших.

Наведені ідеї перегукуються з психологічними поглядами М. Грота, який вважав, що людина містить у собі дві енергії: нижчу, тваринну, вузько індивідуальну і тому егоїстичну; другу – вищу, безпосередньо людську, розумну, ворожу егоїзму та чистому індивідуалізму. З цією другою енергією вчений пов'язував можливість духовної досконалості людини [1].

Представники гуманістичної психології також відстоювали ціннісний характер науки та освіти. Зокрема, у книзі «Нові рубежі людської природи» А. Маслоу зазначав: «Я переконаний, що позбавлена цінностей, ціннісно нейтральна модель науки, не досліджена нами від фізики, хімії та астрономії, де необхідно забезпечити чистоту даних і одночасно відсторонити церкву від наукових частин, абсолютно не підходить для вивчення життя. Ще більш драматичною виявляється неприйнятність науки для виявлення питань, що виникають у людини, де врахування особистих цінностей і цілей, намірів і планів відіграє вирішальну роль у розумінні людей... [8].

Вочевидь, для встановлення миру на планеті необхідно змінити освітні пріоритети на такі, які унеможливають насильство. Саме на цьому неодноразово наголошував видатний український вчений, професор В. Кудін [6], [9]. На його думку освіта різних народів має носити не тільки національний характер, але також має включати загальнолюдський ціннісний компонент. Саме в ньому мають бути відображені вищі духовні цінності – краса, добро та істина, саме цей компонент має забезпечувати розвиток свідомості. Лише тоді війни на землі зникнуть, оскільки вбивство, навіть у свідомості дитини, не є красивим, добрим чи правильним.

Подібну позицію в освіті розвивав академік І. Зязюн: «Внаслідок домінування відкритого біхевіоризму поза увагою наукового пошуку залишалася внутрішньо мотивована, емоційно-почуттєва і духовно-моральна складова соціальної психіки особистості, яка в першу чергу характеризує особистість в якості унікальної і неповторної індивідуальності» [5, с. 37].

Найголовніше завдання освіти І. Зязюн вбачав у розвитку особистості і, зокрема, її духовного світу: «Освіта має формувати не фахівця експерта (це само по собі важливо), а самоцінну особистість, яка реалізує себе в тій чи іншій професії, повнокровно живе в світі, переживає свою відповідальність за близьких, країну, планету. Можливо тоді прийде нове покоління політиків – не лише з капіталом, вченими ступенями і званнями, гарним знанням іноземної мови, але й з іншим духовним і душевним світом, що мислять не службово-інструментально, а в контексті цінностей і смислів людського життя і культури» [5, с. 37].

Результатом реалізації наукових напрацювань у психолого-педагогічній практиці має стати поява духовної еліти. Серед провідних ознак духовної еліти І.Зязюн визначав первинність моральних гуманістичних начал, орієнтацію на служіння ближнім, країні, людству в цілому. Таким чином зміст миротворчої освіти має бути спрямованим на розвиток найкращих людських якостей.

Яким чином спрямувати освітній процес на розвиток цих якостей? Г.Дмитренко акцентує увагу на тому, що цілі освіти мають бути конкретними та легко вимірюваними. Вчений пропонує використовувати кваліметричний підхід до вимірювання рівня досягнення освітніх цілей. Кваліметрія допомагає представити якісні показники в кількісній мірі (зокрема, в індексах), що відкриває можливість оцінювати та заохочувати різнобічний розвиток дітей і молоді так само, як їх учбові досягнення з інших предметів. До цього процесу пропонується залучати самих здобувачів освіти, що перетворює їх з пасивних спостерігачів на активних суб'єктів власного розвитку [2], [3], [14].

Головною метою освітнього процесу Г.Дмитренко визначає збалансований розвиток особистості, і в тому числі кращих особистісних якостей, які сприяють миру на Землі. Зокрема, серед них вчений наводить «людяність, надійність, доброзичливість, громадянську свідомість, дбайливе ставлення до природи» [2, с. 77–78].

Проблемі розвитку миротворчих якостей молоді засобами мистецтва присвячено цикл праць Г.Шевченко. Вчена переконана в тому, що саме духовний розвиток особистості є умовою безпеки на нашій планеті: «...для того, щоб зберегти сучасну цивілізацію, необхідно серйозно дбати про збереження людського в людині: її світогляд, її ставлення до світу, до інших людей, до природи. Бути добротворцями і творцями життя, про яке мріяли в усі часи найпрогресивніші, наймудріші вчені світу» [13].

Узагальнення літературних джерел дозволяє стверджувати, що сучасна освіта має надзвичайний вплив на становлення особистості, однак її зміст поки не є миротворчим. Це твердження, зокрема, обґрунтовується тим, що на нашій планеті одночасно тривають десятки війн. Ті самі діти, які вчора вивчали шкільні предмети та здавали іспити, сьогодні беруть у руки зброю та спрямовують ракети на знищення мирного населення. Закономірно, що людина створює світ як відображення себе самої. Якщо ж немає миру у внутрішньому світі особистості – його не буде й зовні.

Починаючи зі шкільної лави, ми готуємо майбутніх професіоналів: лікарів, юристів, військових, однак ця підготовка не робить світ безпечнішим, не робить людей щасливішими. У той же час людина має право на людське щастя: підтримувати мир у власному внутрішньому світі,

у своїй родині, у стосунках із сусідами по планеті. Саме завдяки освіті вбивство має стати атавізмом, притаманним лише дикунам у стародавній історії.

Ідентифікація російських військових, які в перші ж дні повномасштабного вторгнення скоїли тяжкі злочини в Україні, показала, що більшість з них не мали вищої освіти та ніколи не виїжджали за межі регіону свого народження. Відсутність якісної освіти й обмеження світогляду призводять до нестачі культури та людяності. Таким чином якість освіти значною мірою визначає спрямованість особистості на добро або зло, мир або руйнацію, її здатність зберігати або знищувати життя на планеті.

Якщо й надалі розвиток духовно-моральних якостей особистості не стане у пріоритеті освіти, якщо вона не стане миротворчою, то буде відповідальною й за подальші військові злочини та занепад цивілізації.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – проаналізувати відповідність змісту освіти її миротворчій функції та окреслити стратегічні орієнтири розвитку миротворчої освіти.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1. Визначити психологічні детермінанти виникнення війн на планеті.
2. Дослідити ефективність і спрямованість сучасної освіти на розвиток особистості і, зокрема, її миротворчих якостей.
3. Накреслити шляхи і вектори трансформації змісту освіти з урахуванням потреби людства у встановленні миру на планеті.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

Фундаментальну основу складають провідні філософські погляди на місію та покликання людини (Піфагор, Платон, Сократ, Гегель, В. Кудін, І. Зязюн, Г. Шевченко та ін.), положення щодо духовної, соціальної та біологічної самоідентифікації особистості (В. Джеймс, М. Грот та ін.), ідеї гуманістичної психології щодо досконалості та самореалізації особистості (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.), класичні та неокласичні психологічні підходи до вивчення та розвитку особистості, зокрема, індивідуально-психологічний, віковий, діяльнісний та духовно-особистісний. Також використовувались програмні положення щодо людиноцентричної модернізації державного управління та освіти Інтелект-клубу цивілізаційного розвитку України (Г. Дмитренко, В. Олійник, Л. Згалат-Лозинська, Н. Головач, І. Семенець-Орлова, Д. Головач, Е. Помиткін).

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У дослідженні було використано методи анкетування, індивідуальної співбесіди, біографічний метод, математична статистика. Окрема увага приділялася аналізу шкільних предметів і підручників на предмет розвитку особистості учнів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Процеси розвитку людини (онтогенез) та розвитку людства (філогенез) в усі часи не були позбавлені протиріч. Війна за своєю сутністю – це найбільш примітивний і руйнівний спосіб вирішення внутрішніх і зовнішніх конфліктів. Проводячи паралель між філогенезом і онтогенезом, можемо констатувати, що на різних етапах дорослішання людина оволодіває все більш складними рівнями поведінки та реагування на виклики. Так, для маленької дитини, яка не може сама взяти бажану іграшку, характерними засобами реагування на незадоволені потреби є емоції, зокрема, злість, образа, демонстративна незадоволеність. Ці емоційні реакції мають на меті привернути увагу дорослих, які допоможуть досягти бажаного.

Надалі, у процесі дорослішання, розвиток інтелекту надає можливості досягати цілей варіативними шляхами і методами. Так підліток, для досягнення бажаного, вчиться домовлятися, враховувати потреби інших. І нарешті розвиток свідомості, притаманний дорослості, розкриває можливості упередження конфліктів, узгодження протиріч, накреслення спільних цілей.

Стосовно філогенезу з розвитком людства неконструктивні засоби розв'язання протиріч мають поступатися більш гуманним і конструктивним. У відповідності до конфліктологічної теорії К. Томаса і Р. Кілманна узгодження протиріч може реалізовуватися через п'ять способів поведінки серед яких: співробітництво, суперництво, компроміс, уникнення та пристосування. Чим вище рівень розвитку особистості – тим більш конструктивними і ефективними мають бути способи взаємодії.

Таким чином війни можемо розглядати як наслідок недостатнього рівня цивілізаційного розвитку людини і людства в цілому, недостатньої сформованості миротворчих рис і якостей особистості. При цьому завдання розвитку особистості є одним з ключових у різних країнах світу.

Для дослідження відповідності змісту освіти її миротворчій функції і різнобічному розвитку особистості була розроблена спеціальна анкета, спрямована на виявлення знань, вмінь і навичок, необхідних сучасній людині. Зміст анкети відображає 35 шкільних дисциплін, теми та деякі

поняття, що їх характеризують. Цей матеріал було виокремлено з сучасних підручників та доповнено тим, що використовувався в недалекому минулому.

У анкетуванні брали участь 1200 дорослих респондентів віком від 21 до 96 років, переважно з вищою освітою (близько 90 %). За фахом серед них були: викладачі, науковці, адвокати, психологи, фахівці адміністративного профілю, консультанти-аналітики, психотерапевти, юристи, візажисти, маркетологи, бізнес-консультанти, фахівці з інформаційних технологій, перукарі-стилісти, кінорежисери, режисери естради та масових свят, дизайнери інтер'єру, реклами та комп'ютерної графіки, організатори кіно-телевиробництва, гримери, фахівці з туристичної діяльності та навчання за кордоном, пенсіонери, безробітні.

Опитування та обробка результатів тривають в онлайн-режимі, однак вже зараз можемо узагальнити одержані результати. Слід відзначити здивування багатьох батьків, які побачили розгорнутий перелік предметів і складність тем, які має засвоїти дитина. У співбесідах вони розповідали про численні сімейні конфлікти внаслідок необхідності змушувати дітей вчити те, що їм не цікаво та робити до ночі домашні завдання.

Узагальнення отриманих результатів дозволило встановити, що для 83 % респондентів більшість шкільних знань у дорослому житті не знадобилася (рис. 1).

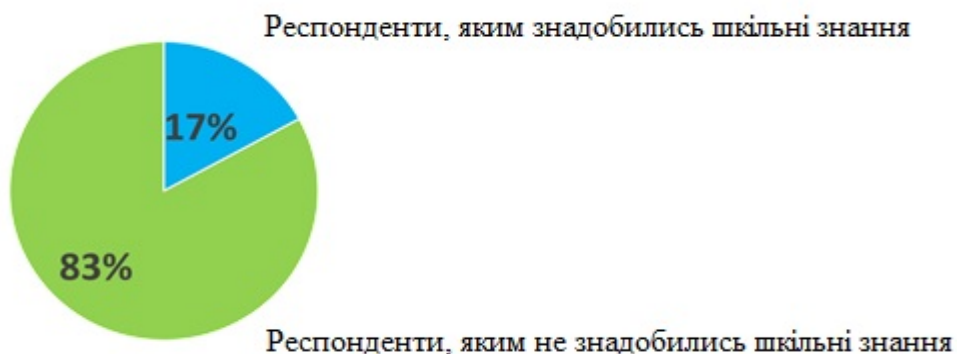

Рис. 1 Розподіл респондентів за ставленням щодо корисності шкільних знань у дорослому житті

Вони висловлювали нерозуміння, навіщо дітям запам'ятовувати інформацію та термінологію з таких тем як еукаріоти, мітохондрії, вакуоля, хлоропласти, хромопласти, симбіоз, мікологія, цитологія, лейкопласти (біологія); флюсові вапняки, рекреація, релігійний склад населення, етноси, інфраструктура, міська агломерація (географія); дисперсні системи, колоїдні

розчини, електроліти, кристалогідрати, термохімічні рівняння, полімеризація, вуглеводи, амінокислоти, езотермічні реакції (хімія); аксіоми, теореми, дріб, похідна, теорема Вієта, геометрична прогресія, комбінаторика, раціональні вирази, квадратний корінь, дискримінант, формули скороченого множення, інтеграл (алгебра); вектори, теорема косинусів, хорда круга, рівняння кола, формула бісектриси трикутника, середня лінія трапеції (геометрія); закон збереження імпульсу, питома теплоємність речовини, кристалізація, конденсація, індуктивність, заломлення світла, кінетична енергія, дисперсія, дифузія, потенціал електричного поля, сила Лоренца тощо (фізика).

Серед шкільних предметів, які визначені більшістю як потрібні, лідером виявилася англійська мова (79 %) респондентів. Друге місце посіли базові знання з математики. Вони знадобилися 74 % опитуваних. Якщо ж проаналізувати більш складні теми з алгебри та геометрії, то лише близько 10 % використали їх у своєму житті і, відповідно, 53 % та 58 % дорослих людей фактично не скористалися ними.

Фізика виявилася потрібною для 21 %, і не потрібною для 53 % респондентів. Дивно, але найменш потрібними предметами за опитуванням виявилися хімія та астрономія – лише по 5 % респондентів. Непотрібною у шкільній програмі хімію назвали 53 %, а астрономію – 21 %.

На потрібність читання, світової та зарубіжної літератури вказали відповідно 63 %, 58 % та 53 % респондентів. Цінуються дорослими «Основи здоров'я» – 53 %, «Я у світі» – 47 %, мистецтво – 37 %, правознавство – 37 %, економіка – 32 % та природознавство – 32 % респондентів. Нижчий відсоток «потребності» отримала дисципліна «Технології» – лише 16 % опитаних. Знання з біології 16 % респондентів були використані, тоді як 32 % вони не знадобилися. Художня культура була визначена потрібною 16 %, та непотрібною 32 % опитаних. Музичне і образотворче мистецтво знадобилося 26 % і не було використане 21 % респондентів.

Трудове навчання було корисним для 32 % та непотрібним для 16 % опитаних. Щодо креслення, то тільки 16 % відзначили його потрібність і 58 % – непотрібність. Всесвітня історія та історія України знадобилася 16 %, а 37 % – не стала в нагоді. Фізичну культуру цінують 42 %; при цьому ще 16 % особливо виділяють вправи на спритність, гнучкість, швидкість, силу.

У цілому у співбесідах респонденти зазначали, що найбільш потрібними у практичному плані для них стали предмети, які вивчалися в початковій школі (прості математичні дії, рідна та іноземна мова).

Постає питання: які ж з цих предметів виховують загальнолюдські цінності, вищі смисли життя, сприяють зміцненню миру на планеті? На жаль жодний з існуючих шкільних предметів не ставить собі за мету це завдання. Лише опосередковано теми миру та порозуміння можуть підніматися на

уроках історії і літератури. Але, судячи з кривавої історії людства, цього замало для виконання миротворчої ролі освіти та формування особистості, здатної до встановлення і збереження миру. Чому ж з року в рік діти вивчають предмети, які лише «наповнюють розум знаннями»? Ще кілька століть тому освіта була особливим привілеєм окремих верств того чи іншого суспільства. В умовах загальної безграмотності актуальною потребою було навчання значної частини людства писемності. Але з винаходом Інтернету знання перестали бути дефіцитом, тож більш важливою є місія розвитку особистості, зокрема, її миротворчих якостей.

Отже, попередній аналіз отриманих результатів показав, що для більшості дорослих людей переважна частина знань, понять, умінь і навичок, які вивчалися в школі, не стала в нагоді. Багато тем з шкільних дисциплін не є цікавими і потрібними. Саме вони знижують пізнавальну мотивацію дітей, а їх викладання незацікавленим учням прискорює професійне вигорання педагогічного персоналу. Однак було б суб'єктивним робити радикальні висновки про корисність освіти на основі тільки переконань дорослих людей, для багатьох з яких школа не стала улюбленим місцем перебування в дитинстві. Зважаючи на це, надалі було проаналізовано наскільки ж зміст шкільних предметів і підручників спрямований на різнобічний розвиток особистості учня, на розвиток особистісних якостей, які сприятимуть унеможливленню війн на планеті. Оскільки фундамент особистості закладається до 12 років, наведемо результати, які стосуються саме початкової школи.

Як видно з таблиці, різнобічність розвитку розглядалася через такі його види як фізичний розвиток, розвиток спілкування, емоційно-вольовий розвиток, інтелектуальний, творчий, моральний і духовний види розвитку.

Таблиця

Види особистісного розвитку та відповідні предмети НУШ, що викладаються в початковій школі

ПОТРЕБИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ	ПРЕДМЕТИ НУШ	ПІДРУЧНИКИ
7. Духовний розвиток (розвиток свідомості, ідеалів, цінностей, смислів, самопізнання, самовдосконалення)	?	—
6. Моральний розвиток (правила співіснування людства)	?	—
5. Творчий розвиток	?	
4. Інтелектуальний розвиток (увага, мислення, пам'ять, уява)	Математика Я досліджую світ Інформатика	
3. Емоційно-вольовий розвиток	Мистецтво	
2. Спілкування	Українська мова Іноземна мова	
1. Фізичний (керування тілом, сила, швидкість, витривалість)	Фізична культура	

Фізичний розвиток дитини забезпечується певною мірою через уроки фізичної культури. На жаль для багатьох ці заняття асоціюються тільки з виконанням вправ та іноді – з рухливими іграми. Натомість культура має передбачати розвиток мотивації до самовдосконалення, формування цінностей (здоров'я, здорового способу життя) та розвиток життєвих смислів.

Елементи спілкування дітей вдосконалюються на уроках української та іноземної мов. Однак учні не навчаються основам риторики, не знайомляться зі стилями спілкування та поведінки в конфліктних ситуаціях тощо. Вони не засвоюють навичок спілкування в родині, професійного спілкування тощо.

Емоційно-вольовий розвиток може відбуватися завдяки вивченню найкращих мистецьких творів людства. Але для успішної емоційної саморегуляції учням потрібні психологічні знання та практичні навички.

Стосовно інтелектуального розвитку – відповідних предметів цілком достатньо. Однак математика, інформатика та інші предмети спрямовані в основному на розвиток мислення та пам'яті, тоді як розвиток уваги та уяви може не ставитися за мету. Що стосується творчого розвитку і, відповідно, творчого мислення – маємо прогалини, що слід обов'язково заповнювати, інакше замість творців діти стануть слухняними виконавцями. Ця проблема може вирішуватися завдяки творчим гурткам і студіям у закладах позашкільної освіти.

Моральний розвиток передбачає засвоєння та відтворення у поведінці загальнолюдських правил співіснування. Ці правила можуть носити як світський, так і релігійний характер, зважаючи на запит громади. На жаль, обов'язкових шкільних предметів, які б допомагали дітям вивчати ці правила немає. Як же тоді вимагати дотримання цих правил дорослими, яких цьому не навчали?

Духовний розвиток передбачає формування ціннісно-смислової сфери особистості, активізацію свідомості, самосвідомості. Дитина має розуміти цінність життя (і не тільки людського), усвідомлювати життєві смисли не в руйнації, а у творчості. Тоді війни стануть неможливими для високо свідомих громадян. Щоб засвоїти ці уроки, діти мають вивчати духовну історію людства, а не історію війн і хрестових походів. Особистісними ідеалами дітей мають стати люди-творці, а не ті, хто знищує собі подібних і нашу планету [6].

Безумовно, освіта на всіх рівнях має зробити ревізію та модернізацію змісту і методів розвитку особистості, підготовки педагогів і психологів.

До змісту освіти різних народів має бути включений загальнолюдський компонент, який формує вищі духовні цінності, серед яких краса, добро та істина. Саме цей компонент має забезпечувати

розвиток свідомості особистості. У навчальному процесі слід активніше використовувати джерела духовних цінностей миротворчої освіти (рис. 2).

Так, мистецтво має залучати дитину до світу краси та естетичної довершеності. Релігія має формувати морально-етичні переконання особистості. Наука – збагачувати світогляд молоді сучасними знаннями про людину та світ. Народна мудрість є основою виховання з використанням досвіду багатьох поколінь.

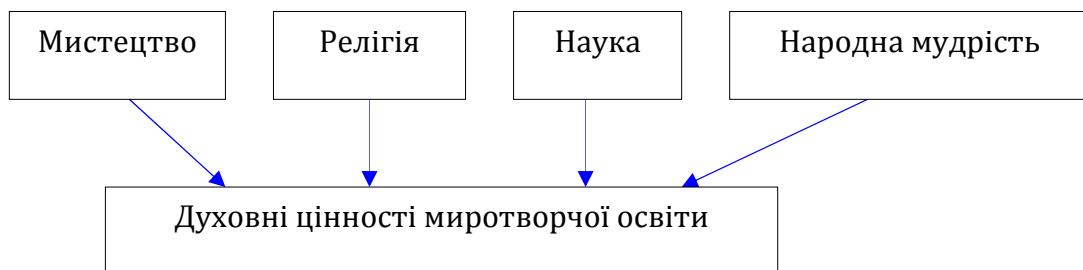

Рис. 2 Джерела духовних цінностей миротворчої освіти

Оскільки мова йде про міжнародну роль миротворчої освіти, її обов'язковість має утверджуватися у світі авторитетними міжнародними організаціями. Мова йде не про поодинокі «уроки миру», а про системні і цілісні навчальні модулі, спрямовані на розвиток особистості та саме тих її якостей, які сприятимуть унеможливленню війн на планеті.

Серед них – психологія самопізнання та самовдосконалення, культура здорового способу життя, толерантне спілкування, підготовка до вибору шлюбного партнера та успішної побудови сімейних стосунків, правильне виховання дітей, вибір професії та шляхів мирної самореалізації у динамічному світі.

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

Повторення кровопролитних війн в історії людства зумовлене домінантністю у структурі особистості «Я» біологічного над «Я» духовним, що зумовлює активізацію інстинктів самозбереження (через знищення та підкорення інших), розширення територій (через загарбництво, окупацію та депортацію корінних народів).

Прагнення людини до участі у війнах та скоєнні військових злочинів значною мірою зумовлене низькою якістю освіти, нерозвиненою свідомістю, обмеженим світоглядом. Зважаючи на це, сучасна освіта потребує модернізації у відповідності до миротворчої місії, яка на даному етапі розвитку людства має бути визнана пріоритетною.

Сучасна шкільна освіта, окрім початкової школи, сприймається дорослими респондентами як неефективна. Її зміст потребує суттєвої трансформації у відповідності до потреб розвитку особистості та миротворчої складової. Освіта різних народів може носити національний характер, однак має включати міжнародний миротворчий модуль, обов'язковий для вивчення у різних країнах світу. Його розробка має здійснюватися такими авторитетними міжнародними організаціями як ООН та ЮНЕСКО, яким слід більш наполегливо докладати зусиль до впровадження миротворчої освіти, особливо в тих країнах, які ведуть загарбницькі дії по відношенню до інших.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. Перспективою подальших наукових розвідок є розробка, апробація та впровадження миротворчих модулів в усіх ланках системи освіти – від дошкільної – до післядипломної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] М. Я. Грот, *Вибрані психологічні твори*. Ніжин, Україна: НДУ ім. М. Гоголя. 2006. ISBN 966-7391-52-3. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/pbbyUi> Дата звернення: Верес. 05, 2024.
- [2] *Як зробити освіту в Україні світовим лідером з формування кращих людських якостей* / Г. А. Дмитренко, Н. В. Головач, Л. О. Згалат-Лозинська, І. А. Семенец-Орлова; Г. А. Дмитренка, Ред. Київ, Україна: ДКС-Центр, 2022. ISBN 978-617-7300-98-3. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/bBndFb> Дата звернення: Верес. 05, 2024.
- [3] *Стратегія розвитку людства. Новий гуманізм в освіті* / Г. А. Дмитренко, Н. В. Головач, Л. О. Згалат-Лозинська; Г. А. Дмитренко, Ред. Київ, Україна: ДКС-Центр, 2021. ISBN 978-617-7300-96-9. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/W0gOPY> Дата звернення: Верес. 05, 2024.
- [4] Проф. Є. Онацький, *Українська мала енциклопедія*. Літери Д–Є. Буенос-Айрес, Аргентина, 1958, т. 2, кн. 3. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3868/file.pdf> Дата звернення: Верес. 05, 2024.
- [5] І. А. Зязюн, *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*; Л. Л. Товажнянського та О. Г. Романовського, Ред., Харків, Україна: НТУ «ХПІ», 2003, вип. 1(5).
- [6] В. А. Кудін, *Земні тривоги космічного життя*. Вінниця, Україна: «ПП ТД Едельвейс та К», 2019. (російською мовою).

- [7] Л. Бородинська, «Устихотворена Библия Пантелеймона Куліша», *Богомисліє: літературно-богословський журнал. Начерки історії перекладів біблії*, № 30, 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://almanah.bogomysliye.com/article/view/236432> Дата звернення: Верес. 05, 2024.
- [8] А. Маслоу, *Нові рубежі людської природи*; Г. А. Балла, А. Н. Киричука, Д. А. Леонтьєва, Ред. Москва, Росія : Сенс, 1999. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://psyberia.ru/book/maslow01.pdf> Дата звернення: Верес. 05, 2024.
- [9] Е. Помиткін, Л. Помиткіна, «Миротворча роль освіти у ХХІ столітті», у *Освіта для миру [Edukacja dla pokoju]: зб. наук. праць у 2 т.; В. Г. Кремень та ін., Ред. Київ, Україна : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019, т. 1, 720 с., с. 264–273. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/lZPQfc> Дата звернення: Верес. 05, 2024.*
- [10] Е. А. Помиткін, *12 шляхів духовності*. Київ, Україна: «Освіта України», 2007. (російською мовою).
- [11] П. С. Таран, *Анатомія мудрості: 120 філософів: у 2-х т.* Сімферополь, Україна : Таврія, 1996, т. 1. (російською мовою).
- [12] Р. Фрейджер, Д. Фейдімен, *Особистість. Теорії, вправи, експерименти*. СПб. : Прайм-ЄВРОЗНАК, 2006. (російською мовою).
- [13] Г. П. Шевченко, «Проблема духовного пробудження особистості», *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, т. 1, № 2(101), с. 284–297, 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/NzWegk> Дата звернення: Верес. 05, 2024.
- [14] *Цільове управління: вимірювання результативності діяльності учнів і педагогів* / Г. А. Дмитренко, В. В. Олійник, О. Л. Ануфрієва. Київ, Україна : УІПКККО, 1996.

THE PEACEMAKING ROLE OF EDUCATION IN PREVENTING WARS ON THE PLANET

Eduard Pomytkin,

Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Leading researcher of the Department
of Psychology of Labor Ivan Zyazyun Institute
for Pedagogical and Adult Education of the
National Academy of Educational Sciences of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0001-8416-7067>
eduard.pomytkin@gmail.com

Abstract. The problems of the direction and content of education, its role in the development of the individual and in the historical progress of humanity are becoming more relevant. Special attention was paid to the analysis of school subjects and textbooks on the development of students' personality. The content of education from the point of view of influencing the development of personal qualities that will contribute to the impossibility of wars on the planet is considered. Among them are the desire for beauty, goodness and truth, identification with one's own spiritual "I", moral and spiritual self-regulation, responsibility for loved ones, the country, humanity, and the planet. The idea of the need to change educational priorities to those that will make violence impossible is confirmed, which determines the need to create a universal value module of Education. The results of the study of the correspondence of the content of education to its peacekeeping function and the diversified development of the individual on the example of Primary School are given. Generalization of the results obtained allowed us to establish that for the majority of respondents, the full amount of school knowledge in adult life was not needed. The most necessary subjects in practical terms were those studied in primary school. To study the orientation of the content of school subjects and textbooks to the diversified development of the student's personality, physical development, communication development, emotional and volitional development, intellectual, creative, moral and spiritual types of development are highlighted. The analysis of the results gave reason to believe that the existing school subjects are not directly aimed at fostering universal values and do not contribute to the consolidation of peace. Attention is focused on the fact that the content of education of different nations should include the universal component of peacemaking education, which forms the highest spiritual values, including beauty, goodness, truth, and contributes to the development of personal consciousness. Its content should be based on the spiritual values of humanity, which originate from art, religion, science and folk wisdom. The development and implementation of peacekeeping education should be carried out under the patronage of such reputable international organizations as the UN and UNESCO. In the future, we are talking about systematic and holistic training courses aimed at developing the individual, in particular, those qualities that contribute to the impossibility of wars on the planet.

Keywords: peacemaking education; universal value module; diversified development; peacemaking qualities; types of personal development; sources of spiritual values; prevention of wars on the planet.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] M. Ya. Hrot, Vybrani psykholohichni tvory. Nizhyn, Ukraina: NDU im. M. Hoholia. 2006. ISBN 966-7391-52-3. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/pbbyUi> Data zvernennia: Veres. 05, 2024. (in Ukrainian).
- [2] Yak zrobyty osvitu v Ukraini svitovym liderom z formuvannia krashchykh liudskykh yakosti / H. A. Dmytrenko, N. V. Holovach, L. O. Zghalat-Lozynska, I. A. Semenets-Orlova; H. A. Dmytrenka, Red. Kyiv, Ukraina: DKS-Tsentr, 2022. ISBN 978-617-7300-98-3. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/bBndFb> Data zvernennia: Veres. 05, 2024. (in Ukrainian).
- [3] Stratehiiia rozvytku liudstva. Novyi humanizm v osviti / H. A. Dmytrenko, N. V. Holovach, L. O. Zghalat-Lozynska; H. A. Dmytrenko, Red. Kyiv, Ukraina: DKS-Tsentr, 2021. ISBN 978-617-7300-96-9. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/W0gOPY> Data zvernennia: Veres. 05, 2024. (in Ukrainian).
- [4] Prof. Ye. Onatskyi, Ukrainska mala entsyklopediia. Litery D–Ie. Buenos-Aires, Arhentyina, 1958, t. 2, kn. 3. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3868/file.pdf> Data zvernennia: Veres. 05, 2024. (in Ukrainian).
- [5] I. A. Ziaziun, Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity; L. L. Tovazhnianskoho ta O. H. Romanovskoho, Red., Kharkiv, Ukraina: NTU «KhPI», 2003, vyp. 1(5). (in Ukrainian).
- [6] V. A. Kudin, Zemni tryvohy kosmichnoho zhyttia. Vinnytsia, Ukraina: «PP TD Edelveis ta K», 2019. (in Russian).
- [7] L. Borodynska, «Ustykhotvorena Bybliia Panteleiomna Kulisha», Bohomyслиie: literaturno-bohoslovskyi zhurnal. Nacherky istorii perekladiv biblii, № 30, 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://almanah.bogomyслиye.com/article/view/236432> Data zvernennia: Veres. 05, 2024. (in Ukrainian).
- [8] A. Maslou, Novi rubezhi liudskoi pryrody; H. A. Balla, A. N. Kyrychuka, D. A. Leontieva, Red. Moskva, Rosiia: Sens, 1999. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://psyberia.ru/book/maslow01.pdf> Data zvernennia: Veres. 05, 2024. (in Russian).
- [9] E. Pomytkin, L. Pomytkina, «Myrotvorcha rol osvity u XXI stolitti», u Osvita dlia myru [Edukacija dla pokoju]: zb. nauk. prats u 2 t.; V. H. Kremen ta in., Red. Kyiv, Ukraina: Vyd-vo TOV «Iurka Liubchenka», 2019, t. 1, 720 s.,

- s. 264–273. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/lZPQfc> Data zvernennia: Veres. 05, 2024. (in Ukrainian).
- [10] E. A. Pomytkin, 12 shliakhiv dukhovnosti. Kyiv, Ukraina : «Osvita Ukrainy», 2007. (in Russian).
- [11] P. S. Taran, Anatomiiia mudrosti: 120 filosofiv: u 2-kh t. Simferopol, Ukraina : Tavriia, 1996, t. 1. (in Russian).
- [12] R. Freidzher, D. Feidimen, Osobystist. Teorii, vpravy, eksperymenty. SPb. : Praim-YeVROZNAK, 2006. (in Russian).
- [13] H. P. Shevchenko, «Problema dukhovnoho probudzhennia osobystosti», Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka, t. 1, № 2(101), s. 284–297, 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/517 Data zvernennia: Veres. 05, 2024. (in Ukrainian).
- [14] Tsilove upravlinnia: vymiriuvannia rezul'tatyvnosti diialnosti uchniv i pedahohiv / H. A. Dmytrenko, V. V. Oliinyk, O. L. Anufriieva. Kyiv, Ukraina : UIPKKKO, 1996. (in Ukrainian).

*Стаття надійшла до редакції
03 жовтня 2024 року*